

CZABÁN LÁSZLÓ:

A MARSHALL-TERV
(az előző számban megkezdett írás folytatása)

A Marshall-tervet tehát az amerikai monopoltőke világlobalmi törekvései hozták létre. A folyamatot döntő módon meggyorsította a fenyegető gazdasági válság és a népi demokratikus forradalmak lehetősége Nyugat-Európában.

A Marshall-terv

1947. augusztusában a nyugat-európai országok egy bizottságot állítottak fel, hogy megállapítsák, mekkora az a segély, amekkorára Európának szüksége van az újjáépítéshez. (Nagyjából ebben az időszakban szünteti meg a részvételét a tárgyalásokban a Szovjetunió, miután felismeri, hogy a Marshall-terv nem egyéb, mint az amerikai imperializmus behatolásának eszköze.) Augusztus végére sikerül összeállítaniuk egy tervet, amely 4 éves újjáépítési periódussal számol 29,2 milliárdos költségkerettel.

Augusztus 27-én Kennan Washingtonból Párizsba utazik, és tanácsainak eredményeként 21 milliárdra csökkentik a terv költségvetését.

Augusztus 31-én Clayton államtitkár javaslatára a bizottság 19,31 milliárd összegű segílyt kér.

A terv ezek után Amerikába kerül, és többé a nyugat-európaiaknak nincs beleszólásuk a folyamatba.

November 8-án teszi le a Harriman - bizottság Marshall elé a tervet, amely már csak 12 - 17 milliárd dollárral számol, azzal a kikötéssel, hogy a hiteleket évente szavazza meg a kongresszus.

November 10-én Marshall megteszi javaslatát, amely 1948. április 1. - 1949. június 30. közötti időszakra 7,5 milliárd dollárt a terv egész időtartamára 16-20 milliárd dollárt irányoz elő.

December 19-én Truman egy beszédében a terv első 15 hónapjára 6,8 milliárd dollárt javasol, a terv második részéről már szó sem esik.

Január 17-én végképp törlik a 17 milliárd dolláros előirányzatot, ezzel ejtették, a négyéves tervet.

Február 13-án a külügyi bizottság azt a javaslatot teszi a Kongresszusnak, hogy folyósítsanak 5300 millió dollárt 12hónap alatt.

Április 2-án a Kongresszus megszavazza az Európai Újjáépítési Programot.

Június 3-án a második szavazás eredményeként a végleges

változat: 5055 millió dollárnyi segély 15 hónap alatt.

Valószínűleg még sokáig folyt volna a huzavona, azonban a „csehszlovák helyzet döntő hatást gyakorolt arra az atmoszférára, amelyek között a Kongresszus megvitatta az Európai Újjáépítési Programot márciusban., és gyorsította fel a kongresszusi menetrendet” - állapította meg a Bengel úr, aki holland részről vett részt előbb a Marshall - segély lebonyolításában, majd a NATO létrehozásában. (10.)

A megszavazott összegből, és a 9. számú táblázatból látható, hogy a Marshall - tervnek nem volt célja a nyugat - európai újjáépítés finanszírozása, hanem pusztán Európa alárendelésének eszköze volt. Ennek részletesebb elemzésére a következő fejezetben térünk át, de hogy önmagában nem volt célja az európai gazdaság helyreállítása, álljon itt két adat:

Hoffmann, aki a francia terület adminisztrátora volt, 1948. április 17-én azt jelentette, hogy a segélyszállítmányok 40 %-a volt élelmiszer, valójában azonban 57,7 %, és gépi felszerelés pedig 0,88 %-ot tett ki a terv első 5 hónapjában (11.)

Francaiaország 1949. április 20-ig

14,3 millió dollár értékben kapott dohányt
 8,8 millió dollár értékben kapott acélművekhez gépeket
 4,5 millió dollár értékben szénbányászati gépeket
 1,1 millió dollár értékben villamos művekhez gépeket (12.)

Az arányok érthetőek: az Egyesült Államok dohány-túltermeléssel küzdött, másrészt Marshall 1948. Január 12-én mondott beszédében kifejtette, hogy a dohány persze nem olyan elsőrendű szükséglet, mint az élelem, vagy a ruházat, ... (de) ... megfigyelhető, hogy ahol dohány van, ott könnyű fokozni az emberek munkakedvét. (13.)

6. számú táblázat

Az Európai Újjáépítési Programban folyósított direkt segélyek (1951. június 30-ig, millió dollár)

Összesen	7537
Belgium, Luxemburg	8
Ausztria	488

Nagy-Britannia	1799
Dánia	191
Franciaország	1807
Németország	953
Görögország	386
Izland	10
Írország	11
Olaszország	873
Hollandia	628
Norvégia	153
Portugália, Svájc és	
Törökország	kevesebb 0,5-nél
Trieszt	30

Forrás: Foreign Aid by the US Government 1940 - 1951 US Government Printing Office Washington 1952. 16-17. o.

Összességében a terv első három évében (1948. április 3. - 1951. március 31.) a terv keretében 9,9 Mrd. Összeben szállított az USA árukat az alábbi megoszlásban:

7.számú táblázat

Élelmiszer és takarmány	3,1 Mrd.
Tüzelőanyag	1,4 Mrd.
Nyersanyag és félgyártmány	3,2 Mrd.
Gépek, berendezések	1,6 Mrd.
Egyéb	0,6 Mrd.

Forrás: Varga Jenő: Az imperializmus gazdaságának és politikájának fő kérdései. Szikra 1954. 86. o.

Azaz a Marshall - tervben tehát nem az újjáépítéshez nélkülözhetetlen új gépek szállítása volt a központi kérdés, hanem az USA-ban felhalmozódott, a belső piacán eladhatatlan áruk értékesítése. Azonban a válságot így sem tudta az Egyesült Államok elkerülni. 1948-ban az ipari termelés csökkenése átlagosan 15 % volt, ami 26 Mrd. \$-t tett ki. (14.)

Az Egyesült Államok alárendeli Európát

Igaz az, hogy általában egy hitelszerződéssel bizonyos függésbe kerül az adós ország, azonban olyan hitelfeltételeket, mint amit a Marshall-segély tartalmazott, nagyon keveset ismer a gazdaságtörténet.

1.) A kölcsönhöz való hozzájutás politikai célok függvénye, ugyanis a 118. paragrafus kimondja, hogy bármikor fel lehet függeszteni a kölcsön folyósítását,

ha a kölcsönigazgatóság (Mr. Harriman) úgy látja, hogy a kölcsönt felvevő ország nem tartja be az egyezményt vagy eltért a kölcsön céljaitól, illetve ha a segítség nem egyeztethető össze az USA nemzeti érdekeivel.

- 2.) A kereskedelem szabadságának követelése jegyében a népi demokratikus országokat az egyezmény igyekszik kizárni a világkereskedelemből, ugyanis a 117. paragrafus felhatalmazza az amerikai kormány által kiküldött adminisztrátort, hogy megtiltsa a Marshall-terv országaiba olyan áruk szállítását, amelyet, vagy a melyből készült árukat a Marshall-terven kívüli országoknak akarnak eladni, ha olyan árukról van szó, amit az USA honvédelmi érdekből ezeknek az országoknak nem exportál. Ez bármi lehetett, a konzervtől a gépkocsiig.
- 3.) Az Egyesült Államok kisajátítja a jótéteti szállítások intézését, mivel a 115. paragrafus értelmében az USA megtilthatja Németországból a jótéteti szállítások végrehajtását, ha úgy véli, hogy ott nagyobb szükség van az adott árura, gépre, nyersanyagra, stb.
- 4.) Ugyancsak a 115. paragrafus alapján Nyugat-Európa az USA nyersanyagszállítójává válik, ez ugyanis előírja, hogy ki kell alakítani az együttműködés menetrendjét, amely meghatározza bizonyos áruk minimális mennyiségét, amelyet (az egyes országoknak) az egyes országoknak az Egyesült Államok rendelkezésére kell bocsátania. Az egyes országok kötelezik magukat arra, hogy az Egyesült Államok iparának szükséges nyersanyagokat és produktumokat megfelelően elkészítik. Kötelezik magukat a termelési program betartására ... mely a szóban forgó nyersanyagok és produktumok termelését is előírhatja mindenütt, ahol ez lehetséges. A termelési többlet bizonyos százalékát az Egyesült Államok részére biztosítják. (15.)

Természetesen a termelési program kialakítása kölcsönös megállapodáson alapul, figyelembe véve az a segítséget, amelyet a jelen szerződés értelmében az újjáépítési program adminisztrátora juttat. (16.)

Az előző ponttal együtt ez a kikötés lehetőséget adott az Egyesült Államoknak, hogy saját érdekeinek megfelelően irányítsa a nyugat-európai szerkezet változását. Ennek keretében tiltották meg Norvégiának, hogy fejlessze acéliparát, követelték, hogy Anglia mondjon le a Ruhrról, azaz mondjon le a Ruhr szénbányáinak államosításáról, és hagyja abba saját acéliparának államosítását. Franciaország terve az volt, hogy a Ruhr-vidék szenét használja föl kohászatának helyreállításához, azonban az amerikaiak követelése éppen az volt, hogy Franciaország adja át vasércét Németország acélipara számára. Ha el is tekintünk attól,

hogy - ma már tudjuk - olyan formában ajánlották föl a kelet-európai országoknak a Marshall-segélyt, hogy azt ne fogadhassák el, egyetérthetünk Varga Jenővel abban, hogy ha ezek az országok elfogadják a tervet, ez azt jelentette volna, hogy megmarad ezeknek az országoknak a második világháború előtti agrár jellege, vagyis továbbra is élelmiszer- és nyersanyagszállítói volnának a nyugat-európai országoknak. (17.)

- 5.) A szerződés előírja, hogy minden egyes ország kormányának át kell adnia mindazokat a gazdaságra vonatkozó adatokat, amelyekre az Egyesült Államok kormányának szüksége lehet.
- 6.) Ahhoz, hogy következetesen ellenőrizni lehessen egy ország gazdaságát, annak pénzügyi rendszerét is irányítani kell. Ezt szolgálták a speciális számlák. Ez a következőt jelenti: ez az adományként érkezett áruk ellenértékét az adott ország valutájában ezen a számlán kell elhelyezni. Efelett a számla felett az USA kormánya (pontosabban a kölcsön adminisztrátora) rendelkezett. Ily módon az USA vált a legnagyobb líra- és schillingtulajdonossá.
- 7.) Az európai országok kiszolgáltatottságát fokozta az, hogy az USA előírt valutáik devalválását. Olaszország ezt meg is cselekedte 1947. november 27-én majd Franciaország követte 1948. január 26-án. Anglia azonban a sterling-övezet és London piaci helyzetének fenntartása érdekében ellenállt. Ez a lépés nem maradt válasz nélkül. A New York Times 1948. március 18-án igen éles hangon bírálta Angliát: „Az Egyesült Államok nyomása ... talán mégis rászorítja Nagy-Britanniát, hogy adja föl a Commonwealth és a sterling-blokk bankárjának szerepét. ... A washingtoni külügyi hivatal valamint az európai kormányok vezetőinek egyre növekvő tábora úgy tekinti Anglia harcát a fontsterling védelmében, mint Európa gazdasági talpra állításának legveszedelmesebb akadályát ... a kommunizmuson kívül.” (18.) Ez a támadás érthető, hiszen a sterling-blokkra támaszkodva Anglia ki tudta védeni a dolláréhségből következő függést. A dolláréhség abból származott, hogy az USA hatalmas mértékű exportja mellett erősen korlátozta az importját (ahogyan a 8. Sz. táblázat is mutatja).

8. sz. táblázat

Az Egyesült Államok importja/exportja (millió dollár)

	Anglia	Franciao.	Németo.	Olaszo.	Összesen
1936-40	165/603	59/172	59/76	39/61	322/912
1946	138/855	63/709	3/83	69/370	293/2017

1947	205/1103	47/817	6/128	44/491	302/5539
1948	290/644	73/591	32/863	94/418	489/2516
1948	227/700	61/497	45/480	71/458	404/2475
1950	335/511	131/334	104/439	109/340	679/1624
1951	466/901	263/427	229/519	140/456	1098/2303

Forrás: Varga Jenő: Az imperializmus gazdaságának és politikájának fő kérdései. Szikra 1954. 88-89. o.

Előfordult, hogy egyes amerikai monopóliumok megfenyegették az amerikai áruházakat, hogy kivonják áruikat, ha az áruházak angol árukat is árusítanak. Ilymódon a nyugat-európai országoknak valójában nem lehetett más megoldásuk, minthogy elfogadják az egymás utáni segélyeket - megfelelő ellenszolgáltatásért. Azonban Anglia a sterling-blokk révén (a blokkon belüli kereskedelemmel) át tudta hárítani a dollárhiányt a blokk többi országára (ezek vásároltak dollárért, Anglia pedig tőlük fontsterlingért, másrészt az eladott dollárt Angliának adták át), másrészt az angol áruk a preferenciális vámok fedezete alatt juthattak ki a sterlingblokk országaiba (ez tette ki az angol export 50 %-át). Ezért már az Atlanti Egyezményben, majd a Lend-Leasing Egyezményben és ezúttal a Marshall-tervben is szerepel az a követelés, hogy az amerikai áruknak azonos versenyfeltételeket biztosítsanak, mint az angol áruknak.

- 8.) A Marshall-terv fontos része volt az amerikai tőke közvetlen befektetéseinek elősegítése. Franciaország esetében például az Egyesült Államok kormánya vállalta, hogy megkönnyíti 300 millió dollárnyi amerikai magántőke közvetlen befektetését. Ezért cserébe a francia kormány vállalta az USA minden állampolgárának, társaságának, szervezetének különleges védelmét, amely védelem azt jelentette, hogy az USA állampolgárai egyenlő státusba kerültek a francia állampolgárokkal.

A Marshall-terv - a háborús felkészülés terve

A Marshall-tervnek volt egy olyan mozzanata, amelyről viszonylag ritkán esik szó, ez pedig az, hogy a Marshall-terv egyben Nyugat-Európa háborús felkészülésének a terve is.

A Truman-elv nemcsak azt tartalmazta, ami fentebb szerepel. Truman ugyanis az 1947. március 6-án tartott beszédében a következőket mondta: „Az Egyesült Államok a szabadságot mindenk fölé helyezi. Vagyis fontosabbnak tartja a vállalkozás szabadságát, mint magát a békét.” (19.) Nyomatékosan adott szavainak az, hogy Törökország és Görögország számára egy 400 millió dolláros katonai segélyre kért engedélyt a

Kongresszustól.

Alig 9 hónapja hirdette meg Marshall a tervezetét, amikor Amerika ismét arra kényszerült, hogy elismerje a Marshall-segély katonai vonatkozásait is. Ugyanis 1948. Március 17-én a Benelux-államok, Nagy-Britannia és Franciaország aláírta a Brüsszeli Védelmi Szerződést. Hogy ettől kezdve mennyire előtérbe kerültek a katonai mozzanatok, ezt bizonyítja az Agence Economique new yorki tudósítójának jelentése, amely szerint „A Marshall-terv legfőbb célja -így mondják Washingtonban -, hogy Nyugat-Európa összeszedje magát a háború megpróbáltatásaiból és ellenálljon mind a belső, mind a külső fronton a kommunista nyomásnak és az oroszok terjeszkedésének... A legutóbbi hónapokig még azt hitték, hogy ez a cél kizárólag gazdasági eszközökkel is elérhető, de a Csehszlovákiai fordulat teljesen megváltoztatta ezt az álláspontot.” (20.)

A Brüsszeli Szerződés előkészítése volt a NATO-nak, amely gazdasági alapja az Európai Újjáépítési Program volt, ami abból is látszik, hogy csak Ausztria, Írország, Görögország és Törökország nem lett tagja az Észak-atlanti Szerződésnek.

Egyetlen lényeges hiánya volt 1949-ben az egységes, amerikai vezetés alatt álló nyugat-európai gazdasági és katonai tömb létrehozásának: Németország. Németország bevonása 1948. júniusában kezdődött, amikor Bizónia (az angol-amerikai megszállási övezet) is tagja lett a Marshall-tervben résztvevő országoknak, majd 1950. május 9-én a Schuman-tervvel vált nyílttá az újonnan megalakult NSZK helye a nyugat-európai tömbben. E terv szerint ugyanis a francia és német acél és szénipart egységes igazgatás alá helyezték. (hogy milyen előzmények után, azt láthattuk), majd ezt 1957-ben a Montánunió keretében a Benelux államokra és Olaszországra is kiterjesztették. A folyamat befejező lépése 1955. Május 5-én következett be: az NSZK csatlakozott a NATO-hoz.

Meglehet, hogy fölösleges volt ilyen hosszan követni ezt a közismert folyamatot, hiszen nagyon röviden el lehet intézni a kérdést két utalással.

Egyrészt 1951. december 30-án a Gazdasági Együttműködés Hivatala, amely a Marshall-tervvel kapcsolatos ügyeket intézte, befejezte rövid pályafutását, s helyét egy korszerűbb hivatal vette át: a Kölcsönös Biztonsági Hivatal, amely a fegyverkezés finanszírozásával foglalkozott. (21.) Másrészt, ha az alábbi táblázatot áttekintjük, világossá válik az ideológia, a propaganda és a valóság közötti szakadék.

9. sz. táblázat

A Marshall-terv és a katonai segélyek (millió dollár)

	Marshall-terv keretében	Katonai segélyek
1948.04.03. - 49.07.01.	5953	-
1949.07.01. - 50.07.01.	3523	1000
1950.07.01. - 51.07.01.	1751	4500
1951.07.01. - 52.07.01.	1022	4819

Forrás: Varga Jenő: Az imperializmus gazdaságának és politikájának fő kérdései. Szikra 1954. 92. o.

Teljes joggal állapíthatja meg Marshall tábornok 1948. január 15-én a Truman - elvről, hogy „a nemzet tagjainak egyetlen csoportja sem vállalja olyan elhatározott szándékkal ezt a szerepet, (tudniillik a világ vezetésének és a nyugati civilizáció védelmének szerepét), mint az amerikai üzletemberek, akik hajlandók keményen és energikusan érvényesíteni az akaratát.” (22.)

A Marshall-terv a kapitalizmus restaurációja mellett az amerikai monopoltőke világuralmi törekvéseinek gazdasági és katonai eszköze volt. Nem rajtuk múltott, hogy céljukat végső soron nem érhették el.

Hivatkozások

1. H. Claude: A Marshall-terv. Szikra. Bp. 1949. 17. o.
2. ugyanott 21. o.
3. ugyanott 13. o.
4. A tőkés gazdaság a II. világháború után, Kossuth, 1981. 286. o.
5. Uo.
6. Uo.
7. Claude id. Műve 30. o.
8. Sidney, S. Alexander: The Marshall Plan. Washington 1948. National Planning Association 8. o.
9. Claude id. Műve 32. o.
10. Bengel, Ernst H. van der: From Marshall Aid to Atlantic Partnership. Elsevier Publishing Company 1966. 121. o.
11. Claude id. Műve 82. o.
12. Ugyanott 82. o.
13. Ugyanott 83. o.

14. Varga Jenő: Az imperializmus gazdaságának és politikájának fő kérdései. Szikra, 1954. 85. o.
15. Claude id. Műve 85. o.
16. Ugyanott 85. o.
17. Varga Jenő: A tőkés gazdaság a II. Világháború után. 275. o.
18. Claude id. Műve 19. o.
19. Ugyanott 37. o.
20. Ugyanott 138. o.
21. P. Bolsover: Anglia Amerika karmai között. Szikra, Bp. 1953. 35. o.
22. Claude id. műve 125. o.